

Ud af vækstens vold!

Af John Holten-Andersen

[artikel i Det ny Clarté, maj 2009]

I december måned 2009 skal der som bekendt være klimatopmøde i København. Her vil alverdens ledere samles i et forsøg på, at finde en vej ud af den klimakrise, som vi med hastige skridt er på vej ind i. Heldigvis ser det ud til, at alvoren i situationen er ved at gå op for de fleste, selv for vores egen statsminister, der nu angiveligt er blevet ”grøn” og derfor rejser verden rundt og taler for en ”ambitiøs” aftale. Vi behøver med andre ikke længere diskutere, hvorvidt der er tale om en krise, ej heller om den er menneskeskabt, men kan i stedet koncentrere kræfterne om det mere fremadrettede, nemlig: Hvad skal vi gøre ved det!

Alligevel er vi en række græsrodder og aktivister, der arbejder for, at der ved siden af det officielle topmøde skal være et ”Civilsamfundets Klimaforum”. For selv om der efterhånden er bred enighed om klimaforandringernes ødelæggende virkninger, så er der langt fra enighed om de grundlæggende årsager og derfor heller ikke om de nødvendige handlinger. Derfor risikerer vi meget vel, at man på det officielle topmøde måske bliver enige om nogle i sig selv fine målsætninger, men uden at anvise veje til at nå dem, eller værre: At man anviser de forkerte veje, så som atomkraft eller biobrændsler, som blot vil åbne op for nogle helt nye miljøkatastrofer, uden i øvrigt fundamentalt at løse klimaproblemerne. På ”Civilsamfundets Klimaforum” agter vi derfor at lægge vægt på de grundlæggende årsager og i forlængelse heraf på de bæredygtige løsninger, der holder vand i virkeligheden.

På det overordnede plan er vejen klar, hvilket selv Anders Fogh Rasmussen har indset: Vi skal hurtigst muligt – og det vil sige indenfor en generation - gøre os fri af de fossile brændsler. Det er udfordringen i al sin enkelhed, men at indfri denne kræver til gengæld en omstilling af vore samfund, som er så dybtgående og kompleks, at det fortsat er de færreste af os, der har vovet at se omfanget af denne opgave lige i øjnene.

I større eller mindre grad klamrer vi os således fortsat til en forestilling om, at vi kan gøre os fri af de fossile brændsler ved, at satse lidt mere på vedvarende energi, optimere energiudnyttelsen indenfor industri og transport og så måske hver især tænke os lidt bedre om i vort daglige forbrug af energi. Alt dette peger naturligvis i den rigtige retning, men det er aldeles utilstrækkeligt til at indfri det overordnede mål, hvilket bl.a. de historiske erfaringer viser os. For selvom vi i Danmark over de sidste 20-30 år har satset ganske meget på netop de nævnte tre indsatsområder, så er vi dog fortsat milevidt fra at være blevet uafhængige af olie, gas og kul, og trods en imponerende satsning på vedvarende energi repræsenterer denne alt inklusivt i dag dog kun ca. 16% af vort energiforbrug. Derfor har det også vist sig, at vi har endog meget svært ved blot at nå det begrænsede Kyotomål på 20% CO₂-reduktion i 2012 - uden at skulle købe os til kvoter og aflad uden for landets grænser.

At omstille til en fossilfri økonomi er med andre ord en megaopgave, hvis løsning kræver, at vi graver mange spadestik dybere ned i den måde vi har indrettet vore samfund på, end vi hidtil har været villige til at indrømme. For i mere end 100 år har vore samfund tilpasset sig en rigelig adgang til en stadigt billigere fossil energi, som vi endvidere har troet kunne brændes af og sendes ud i atmosfæren stort set uden konsekvenser. På dette grundlag har vi skabt os en energikrævende industri, et energikrævende transportsystem, en energikrævende offentlig sektor – samt nogle

ganske energikrævende vaner i vort private forbrug. Hele det moderne velfærdssamfund hviler således på denne antagelse om en nærmest ubegrænset adgang til billig energi, ja, i mere end 100 år har denne antagelse udgjort den underforståede forudsætning i stort set al videnskabelig, økonomisk og politisk tænkning.

Antagelsen om ubegrænset adgang til billig energi svarer til at sige, at naturen ingen grænser sætter for os. Derfor hænger vor tids enorme energifråseri nøje sammen med forestillingen om et samfund baseret på grænseløs vækst, som jo udgør den fundamentale grundforestilling bag det økonomiske system, som vi kalder for kapitalisme. Antagelsen om, at naturen ingen grænser sætter for os, indebærer desuden, at vi ikke anser naturen for i sig selv at være noget værd, hvorfor vi heller ikke tilskriver naturressourcerne nogen nævneværdig værdi. I alle økonomiske kalkulationer har man derfor konsekvent sat naturen uden for regnestykket, hvorfor vi altså tankeløst har kunnet gøre med den, som vi fandt for godt.

Naturens tingsliggørelse

Mens naturen således er blevet anset for nærmest værdiløs er til gengæld de af mennesket konstruerede ting i den grad blevet tilskrevet værdi, ja, desto mere en ting er designet og konstrueret, desto højere økonomisk værdi bliver den tilskrevet. At designe og konstruere en ting er fundamentalt en symbolsk proces, tænk bare på alle de symboler man betjener sig af på en tegnestue, et forskningslaboratorium, en udviklingsafdeling eller en moderne højteknologisk produktionsvirksomhed. Der er altså en nøje sammenhæng mellem en tings økonomiske værdi og antallet af symbolske operationer, der er medgået til dens frembringelse, hvilket også forklarer hvorfor naturen i sig selv ikke har nogen økonomisk værdi, for der er jo ikke nedlagt så meget som et eneste symbol i den. Naturen er kropslig og sanselig – hvorfor den netop ikke er symbolsk.

Det er derimod en teori der begrebsliggør naturen, en metode der måler på naturen, en model der kan regne på naturen eller en rapport der beskriver naturen – hvorfor sådanne rent symbolske ”ting” som bekendt tilskrives ret stor værdi. Men når vi på denne måde sætter naturen på symbolsk formel, så er den ganske enkelt ophørt med, at være natur. Den er i stedet blevet til ord, begreber og tal – hvilket er selve forudsætningen for, at vi kan manipulere med den, og gøre den til ting. Ganske forfærdeligt mange ting.

Det er også forudsætningen for, at vi kan gøre den til penge, for hvad er penge andet end et symbol, oven i købet det mest abstrakte symbol, der tænkes kan. Den fremadskridende tingsliggørelse af naturen – som udgør selve essensen i det vi kalder for økonomisk vækst – handler således i sidste ende om penge. Om at blive stadigt rigere i alt det, der kan hæftes en pengepris på, som er alt det, der kan måles og vejes, som igen er alt det, der kan begrebsliggøres som en ”ting” og sættes på symbolsk formel. Og netop det er jo, hvad vi er i fuld gang med at gøre i dag: Vi måler, vejer og begrebsliggør – ikke bare naturen, men alle sider af tilværelsen - hvilket indebærer en gennemgribende tingsliggørelse af hele vort liv, som igen betyder, at alt efterhånden gøres op i penge. Derfor er kapitalen i dag trængt ind i alle afkroge af vor tilværelse og har gjort os alle til *forbrugere* af ”ting”. Stadigt flere og stadigt mere symbolske ting.

Man kalder dette samfund for et videnssamfund, et informationsamfund eller sågar et symbolsamfund, og der har været fremført mange luftige forestillinger om, at dette med tiden ville

blive til et mere og mere immaterielt samfund, der gjorde sig fri af industrisamfundets tunge miljøbelastninger. Men det var og forbliver en illusion, hvilket realiteterne da også til fulde har vist. Sandheden er nemlig, at det kræver megen energi og store mængder naturressourcer at frembringe, lagre, vedligeholde og formidle symbolsk information. Det kan man f.eks. overbevise sig om ved at se på, hvor megen teknologi, hvor mange ressourcer og hvor megen energi, der skal til for at frembringe og transmittere et TV-indslag af blot eet minuts varighed.

Det moderne symbolsamfund er så naturbelastende som nogensinde, men samtidig er vi blevet nærmest blinde for det, eftersom vi mentalt er blevet næsten fuldstændig indhyllet i symbolernes virkelighedsfjerne univers. Vi mærker således ej længere naturen på vor egen krop, hvorfor vi er bragt til at tro, at vi kan manipulere med den, som var den et rent symbol. Derfor tror vi også, at uantastet kan fortsætte en stadigt mere grænseløs økonomi, hvor akkumulationen af ting, penge og symboler kan fortsætte i det uendelige.

Ud af vækstens vold

End ikke klimakrisen – eller alle de andre økologiske kriser vi står overfor – synes at kunne røkke ved denne blinde tro på vækst. Nu kalder man det i stedet for ”bæredygtig vækst” eller ”grøn vækst”, og tror dermed at den hellige grav er velforvaret. Med denne moderne form for Orwell’sk ny-sprog forsøger man altså at bilde sig selv og os andre ind, at man sådan bare kan erstatte de fossile brændsler med ”alternative” energikilder, og så ellers fortsætte som om, at intet var forandret. Men, det er og forbliver en illusion. Desværre er det en illusion som endnu trives over stort set hele det politiske spektrum og i stort set hele den økonomiske, administrative og akademiske elite.

I virkelighedens verden findes der ikke nogen ”alternativ” energikilde, der i mængde og pris kan erstatte de fossile brændsler. Og selv hvis der gjorde, så ville udnyttelsen af den til fordel for fortsat økonomisk vækst ikke være bæredygtig. For det er jo ikke alene klimaet, der i dag er truet, det er også havmiljøet, ferskvandsmiljøet, skovmiljøet, jordmiljøet – kort sagt hele det økologiske system. Og det skyldes den generelle rovdrift på naturen, som den grænseløs vækst har ført med sig.

Derfor er vi ganske enkelt nødt til at sadle om nu, hvis vi da mener der skal være en anstændig fremtid for vore efterkommere. Men vi kan ikke for alvor sadle om med mindre vi griber dybt i egen barm og begynder at vriste os fri af dette vækstens tyranni.

At komme ud af vækstens vold er det 21. århundredes store kulturelle og politiske udfordring – men det projekt behøver hverken være surt eller kedeligt. Tværtimod er det i bund og grund et livsbekræftende projekt. For det handler jo ikke kun om, at vi skal til at lægge bånd på os selv af hensyn til naturen uden for os selv, nej det handler nok så meget om, at vi skal til at finde tilbage til naturen i os selv. Det er nemlig ikke kun livet derude, der lider under vores grænseløse jagt efter penge, symboler og ting, det gør vi i høj grad også selv som de kropslige og sanselige væsener vi i bund og grund er.

Mens naturen gisper efter vejret er vi mennesker således ved at gå til i stress, depressioner og andre såkaldte ’livsstilssygdomme’. Det er ikke noget tilfælde, for den fremadskridende tingsliggørelse af naturen indebærer helt uomgængeligt en tilsvarende tingsliggørelse af vort eget liv. I jagten efter stadigt flere symbolske ting er vi nemlig tvunget til, at lægge vor egen krop i lænker, for i bund og

grund er det ikke mere af det, den længes efter. Tværtimod længes vi som kropslige væsener efter at kunne være til som kød og krop, dvs. at mærke og blive bemærket, at røre og blive berørt, at bevæge og blive bevæget, at favne og blive favnet, kort sagt: At elske og blive elsket. Og intet af dette er muligt med mindre vi er kropsligt og sanseligt tilstede i vort liv, hvilket vi jo netop *ikke* er, når vi hele tiden halser efter penge, symboler og ting.

At gøre os fri af vækstens tyranni indebærer derfor, at vi geninstallerer et kropsligt nærvær i vort liv, hvor vi fordyber os i det vi gør og tager vare på dem og det vi omgås, herunder ikke mindst naturen. Det betyder bl.a. et opgør med den fjern- og topstyring og det kontrolvælde og minuttyranni som efterhånden har sat sig igennem på stort set alle private og offentlige arbejdspladser, og som nu truer med at tage både arbejdsglæden, omsorgen og ansvaret fra folk. Vi vil have stoltheden tilbage i vort arbejde og kunne kæle for det vi gør, hvilket betyder, at vi må til at sige NEJ til alt det sjusk og alt det bras, som vi i dag tvinges til at lave.

At gøre op med tingsliggørelsen og kommercialiseringen af stadigt større dele af vor tilværelse er således på ingen måde et asketisk afsavnsprojekt, men tværtimod et projekt, hvor vi igen lærer at leve, hvad Grundtvig kaldte et "jævnt og muntert virksomt liv på jord". At omstille vore samfund til, at vi hver især og tilsammen kan leve et mere ydmygt og *nøjsomt* liv på jord, er grundforudsætningen for, at vi kan gøre os håb om, at løse de globale miljø- og klimaproblemer. Men det er også forudsætningen for, at vi igen kan begynde at *fornøje* os med livet som det er, frem for hele tiden at skulle designe og konstruere det symbolsk. Selvom vi sten sikkert bliver fattigere i både ting og penge, vil vi derfor i bund og grund få et rigere liv.

Det er dette perspektiv, vi må forsøge at rejse frem mod topmødet i København til december, for herom handler i sidste ende miljø- og klimakampen. Naturkamp er og bliver kulturkamp. God kamp!

John Holten-Andersen er medstifter af initiativet "Civilsamfundets Klimaforum" samt medlem af det væstkritiske netværk "Modvækst". Synspunkterne i denne artikel er udfoldet i bogen "Vanvid og virkelighed – en økologisk omtænkning", Hovedland 2007.